

PREVAJANJE ITALIJANSKIH IZKLJUČEVALNIH ODVISNIKOV V SLOVENŠČINO¹

Prispevek analizira in primerja italijanske izključevalne odvisnike in njihove slovenske prevodne ustreznice na osnovi zgledov iz Italijansko-slovenskega vzporednega korpusa ISPAC. Analiza razkrija zgradbene in pomensko-funkcijske značilnosti zgradb, pri slovenskih izključevalnih odvisnikih pa tudi glagolsko obliko in položaj. Med ustreznici italijanskih izključevalnih odvisnikov prevladujejo istovrstni slovenski odvisniki, sledijo pa jim npr. vezalno priredje, protivno priredje, predložna zveza brez + roditelj, ki jih zaznamujejo podobna pomenska razmerja (npr. zanikanje, protivnost, nasprotje). Izjemo predstavljajo italijanski deležijski odvisniki z zanikanjem, ki se najpogosteje prevajajo z vzročnimi (prirednimi in podrednimi) stavčnimi zvezami, kar postavlja pod vprašaj izključevalno pomensko interpretacijo tovrstnih italijanskih zvez. Medtem ko se v italijanskih izključevalnih odvisnikih pojavljajo konjunktiv, nedoločnik ali deležje, je glagolska oblika v slovenskih izključevalnih odvisnikih pogojnik (sedanji pogojnik je izrazito pogostejši od preteklega). Slovenski izključevalni odvisniki se položajno večinoma prekrivajo z izhodiščnimi: prevladuje končni položaj, vmesni in začetni položaj sta manj pogosta.

Ključne besede: izključevalni odvisniki, prevodno-jezikovna analiza, prevodne ustreznice, italijanščina, slovenščina

Translating Italian exclusive dependent clauses into Slovene

The article analyses and compares Italian exclusive dependent clauses and their Slovene translation equivalents based on examples from the Italian-Slovene parallel corpus ISPAC. The analysis reveals structural and semantic-functional features of these structures, in the case of Slovenian exclusive dependent clauses also their verb form and position. The most frequent equivalents of Italian exclusive dependent clauses are semantically corresponding Slovene dependent clauses, followed by, for

¹ Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-0215 (Slovenski jezik – bazične, kontrastivne in aplikativne raziskave), ki ga je sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

example, copulative and adversative coordination, the prepositional phrase *brez* 'without' + genitive, characterised by similar semantic relations (e.g., negation, opposition, concessivity). An exception to this tendency are Italian gerundial clauses with negation, most frequently translated by causal (coordinate and subordinate) clauses, which calls into question the exclusive semantic interpretation of these Italian clauses. While Italian exclusive clauses are characterised by subjunctive, infinitive, or gerund verb forms, the verb form of Slovene exclusive dependent clauses is in the conditional mood (the present conditional is far more frequent than the past conditional). Position wise, Slovene exclusive dependent clauses mostly overlap with the source-text clauses: the postposition with regard to the main clause prevails, the position before or within the main clause is less frequent.

Keywords: exclusive dependent clauses, translation-linguistic analysis, translation equivalents, Italian, Slovene

1 Uvod

Priredje in podredje veljata za zanimivi temi prevodno-jezikovnega preučevanja: nekateri jeziki naj bi namreč imeli raje prvo ali drugo, podobno naj bi veljalo tudi za nekatere avtorje, pri čemer pa lahko prevajalci npr. pod vplivom svojih »mentalnih navad« in značilnosti ciljnega jezika spreminjajo izhodiščne zgradbe. Obenem velja, da so medstavčne zveze tudi plodna tla za preučevanje hipoteze eksplicitacije, po kateri je prevod bolj ekspliciten kot izvornik (Fawcett 1997: 98, 100; Šumrada 2009: 85–89). S tem v zvezi ne preseneča mnenje, da se povezovalci pri prevajanju pogosto spreminjajo (npr. Blum-Kulka 1986).

Medstavčne zveze in povezovalci so predmet različnih prevodno-jezikovnih študij (npr. francoski *mais* obravnava Schlamberger Brezar 2017; slovenske vzročne in pojasnjevalne povezovalce v prevodih iz angleščine in italijanščine Hirci in Mikolič Južnič 2014; angleške protivne povezovalce Pisanski Peterlin 2015, Hirci in Mikolič Južnič 2015), med katere se uvršča tudi pričujoča raziskava, posvečena prevajanju izključevalnih odvisnikov iz italijanščine v slovenščino. Raziskava skuša dopolniti prevodno-skladenjske obravnave v zvezi s slovenščino, še posebej italijansko-slovenske raziskave, ki teh medstavčnih zvez še niso analizirale, med drugim pa tudi nadgraditi sorodno raziskavo med bolgarščino in slovenščino (Grošelj 2021).

2 Gradivo in metodologija

Gradivo za raziskavo predstavljajo zgledi iz *Italijansko-slovenskega vzporednega korpusa ISPAC*, ki ga sestavljajo literarna in neliterarna (strokovna in poljudno-znanstvena) besedila (natančneje Mikolič Južnič 2017: 90–96).

Študijo, ki sodi med pomensko-skladenjske prevodno-jezikovne raziskave, sestavlja več delov: najprej so bili primerjani slovnični prikazi italijanskih in slovenskih izključevalnih odvisnikov. Nato sem iz korpusa ISPAC izluščil vse zglede

italijanskih izključevalnih odvisnikov in njihove slovenske prevodne ustreznice.² Iskanje izhodiščnih zgledov je temeljilo na povezovalcih (*senza che*), glagolskih oblikah v kombinaciji s povezovalcem (nedoločnik, predlog *senza* levo od nedoločnika) ali nikalnico (deležje, nikalnica *non* levo od deležja). V nadaljevanju so bile določene in primerjane posamezne značilnosti izhodiščnih odvisnikov in njihovih slovenskih ustreznic: pri vseh so bile obravnavane zgradba in pomenko-funkcijske značilnosti; samo pri izključevalnih odvisnikih (v obeh jezikih) pa sem opozoril tudi na glagolsko obliko (časovno-naklonsko) in na položaj odvisnika. Ostalih značilnosti (prim. Grošelj 2021) zaradi prostorskih omejitev nisem upošteval.

3 O italijanskih in slovenskih izključevalnih odvisnikih

Italijanski izključevalni odvisniki (it. *frasi esclusive*) naj bi izražali okoliščino, ki je izključena, se ne uresniči, in je zato v opoziciji z glavnim stavkom. Pomensko so izključevalni odvisniki negativne različice načinovnih (povezovalce *senza che* 'ne da' naj bi ustrezal zvezi *come se non* 'kot da ne'; Dardano in Trifone 1995: 471).³ Izključevalne stavčne odvisnike uvaja povezovalce *senza che*, njihov povedek pa je v konjunktivu (1; Serianni in Castelveccchi 1991: 618; Dardano in Trifone 1995: 471).

- (1) *I ladri sono entrati senza che nessuno* se ne accorgesse 'Tatovi so vstopili, ne da bi to kdo opazil' (Prandi in De Santis 2019: 328).

Polstavčni (implicitni) izključevalni odvisniki, ki so pogostejši od stavčnih (Prandi in De Santis 2019: 328), imajo v položaju povedka nedoločnik, ki ga uvaja predlog *senza* 'brez' (2; Serianni in Castelveccchi 1991: 618–619; Skytte idr. 1991: 556; Dardano in Trifone 1995: 471; Prandi in De Santis 2019: 328), medtem ko L. Serianni in A. Castelveccchi (1991: 619; gl. še Lonzi 1991: 578) navajata tudi deležje (gerundij) z zanikanjem (3).⁴

² V analizi (poglavje 4) so vsi zgledi iz korpusa ISPAC: italijanski izhodiščni zgledi so označeni z nadpisanim I za priimkom avtorja, slovenski prevodni zgledi pa z nadpisanim S.

³ Neredko imajo izključevalni odvisniki vrednost dopustnih, sploh če jih spremlja *pur(e)* 'tudi': *Pur senza* saperlo, *stava cercando di rappacificarsi* 'Tudi če tega ni vedel, se je skušal pobotati' (Serianni in Castelveccchi 1991: 603, 619; Skytte idr. 1991: 556; Lonzi 1991: 578). Včasih izključevalni odvisnik ustreza vezalno povezanemu stavku z zanikanjem: *Se trattasi di condannato all'ergastolo, senza che* sia intervenuta *alcuna causa di revoca* (...) 'če gre za obsojenega na do smrtno ječo, ne da bi nastopil kakšen razlog za preklic' → *se trattasi* (...) *e se non è intervenuta* (...) 'če gre za ... in ni nastopil' (Serianni in Castelveccchi 1991: 619).

⁴ Po L. Lonzi (1991: 578) možnosti nista sopomenski in je med njima treba razlikovati: zveza *non* + deležje naj bi izražala sredstvo, kontroliran vzrok, npr. *Sono riuscita a farlo tacere non* rispondendo *alle sue provocazioni* 'Uspela sem ga utišati tako, da nisem odgovarjala na njegove provokacije' (≠ *senza* rispondere 'ne da bi odgovarjala ... (pri tem pa nisem odgovarjala)'), zveza *senza* + nedoločnik pa način, ki pogosto opisuje odsotnost možnega vzroka, npr. *Avevo preso freddo senza* accorgermene 'Prehladil(a) sem se, ne da bi opazil(a)' (**non* accorgendomi 'tako, da nisem opazil(a)').

Izključevalni odvisniki stojijo pred glavnim stavkom ali za njim, lahko pa imajo tudi vmesni (sredinski) položaj (Serianni in Castelveccchi 1991: 618).

- (2) *Lo avevamo offeso senza* rendercene conto ‘Užalili smo ga, ne da bi se tega zavedeli’ (Dardano in Trifone 1995: 471).
- (3) *La carrozza attendeva lì (...) non* spostandosi *che per cercare l’ombra* ‘Kočija je čakala tam, ne da bi se premaknila, razen ko je iskala senco’ (Moretti-Orvieto; Serianni in Castelveccchi 1991: 619).

Slovenski izključevalni odvisniki z *ne da* so večinoma obravnavani kot prislovnodoločilni načinovni odvisniki (4; Herrity 2000: 317; Toporišič 2000: 433, 642; Pogorelec 2021: 62), povezovalc *ne da bi* pa je označen kot »pomensko samostojen« (Gabrovšek in Žele 2019: 501). Po A. Žele (2013: 19) so tovrstni odvisniki spremne okoliščine, A. Skubic (1999: 215) jih opredeli kot protivne dodatke (v okvirih podaljšanja), medtem ko je B. Pogorelec (2021: 62–63) opozorila tudi na »poudarjevalni« značaj teh načinovnih protivnih zvez, ki se lahko pretvorijo v vezalne priredne zveze z zanikanjem.⁵ V zvezi z glagolskimi oblikami je izpostavljeno, da povezovalc *ne da bi* uvaja pogojni naklon (Gabrovšek in Žele 2019: 501; Pogorelec 2021: 62–63).

- (4) *Tekla sem, ne da* bi gledala *na cesto* (Herrity 2000: 317).

Študija o prevajanju bolgarskih odvisnikov neuresničenega dejanja (tj. izključevalnih odvisnikov) v slovenščino (Grošelj 2021) je pokazala, da med njihovimi prevodnimi ustreznici prevladujejo istovrstni slovenski odvisniki (skoraj 70 %), sledijo pa jim nestavčna prislovna določila (večinoma zveze *brez* + roditelj; dobrih 10 %), vezalno (dobrih 8 %) in protivno priredje. Glagolska oblika, ki zaznamuje slovenske izključevalne odvisnike, je pogojnik. Večina odvisnikov je za glavnim stavkom (skoraj 70 %), sledita začetni položaj (skoraj 16 %) in vmesni položaj (14,5 %), pri čemer gre večinoma za položajno ujemanje z izhodiščnimi odvisniki (5).

- (5) *Човек понякога казва подобни неща, без да* иска (Gospodinov^B). = *Človek včasih reče podobne stvari, ne da* bi hotel (Gospodinov^S; Grošelj 2021: 72).

4 Slovenske prevodne ustreznice italijanskih izključevalnih odvisnikov

Slovenske prevodne ustreznice italijanskih izključevalnih odvisnikov so krovno obravnavane glede na zgradbo izhodiščnih odvisnikov, tj. glede na njihovo stavčnost in polstavčnost, slednja kategorija pa je ločena na nedoločniške in deležijske odvisnike.

⁵ Slovenski odvisniki, ki jih uvajajo povezovalci tipa *ne da* (tudi *brez da*; gl. Žele 2013: 19), so lahko obravnavani kot dopustni – zaznamuje jih pričakovana povezanost dejanj v odvisniku in glavnem stavku, pri čemer je dejanje v odvisniku zanikano oz. v nasprotju s pričakovanji ni uresničeno (Běličová in Sedláček 1990: 146).

4.1 Izključevalni stavčni odvisniki

V analiziranem gradivu se pojavlja 56 italijanskih odvisnikov, ki jih uvaja povezovalc *senza che* 'ne da', in po dva odvisnika z *anche senza che* 'tudi ne da' in *ma senza che* 'a ne da'.

Večina italijanskih stavčnih izključevalnih odvisnikov s *senza che* (40 zgledov; 71 %) je bila prevedena s slovenskimi izključevalnimi odvisniki, ki jih uvaja *ne da* (9–11). V 6 zgledih (10,7 %) jim ustrezajo vezalno povezani stavki, ki večinoma vključujejo zanikanje (6), v 3 zgledih protivno povezani stavki (7), dvakrat dopustni odvisniki (8), po enkrat pa se pojavijo posledični in časovni odvisnik, sklepalno priredje, pretvorba v nadredni (tudi samostojni) stavek in izpust.

Izključevalna odvisnika z *anche senza che* 'tudi ne da' sta bila prevedena s po 1 izključevalnim in dopustnim odvisnikom, medtem ko odvisnikoma z *ma senza che* 'a ne da' ustrezata 2 protivno povezana stavka (gl. tabelo 1).

slovenščina italijanščina	izključevalni odv.	vezalno priir.	protivno priir.	dopustni odv.	nadredni stavek	izpust	posledični odv.	sklepalno priir.	časovni odv.
senza che (56)	40	6	3	2	1	1	1	1	1
anche senza che (2)	1			1					
ma senza che (2)			2						

Tabela 1: Slovenske ustreznice italijanskih izključevalnih stavčnih odvisnikov

- (6) *Ma le ore passavano senza che accadesse nulla* (Manfredi¹). = *Toda minevale so ure in nič se ni zgodilo* (Manfredi^S; ISPAC).
- (7) *Ci può essere una ricerca il cui fine è di far luce su tutti i testi scritti su di un dato argomento senza che sia stato umanamente possibile prendere visione di ogni voce* (EcoC¹). = *Morda gre za raziskavo, v kateri želimo osvetliti vsa besedila z določeno temo, vendar pa ni mogoče pregledati prav vsako izmed njih* (EcoC^S; ISPAC).
- (8) (...) *la legge di Hume, senza che lui l'abbia mai enunciata come tale, è la necessità di distinguere questi due tipi di discorsi (...)* (Vattimo¹). = *Humov zakon (...), čeprav ga Hume kot takega ni nikoli izrecno formuliral, sestoji v tem, da je treba razlikovati med tema dvema vrstama govora (...)* (Vattimo^S; ISPAC).

Kot je bilo že opozorjeno, italijanske izključevalne odvisnike zaznamuje konjunktiv, kar velja tudi za primere v raziskavi, v slovenskih izključevalnih odvisnikih pa se pojavljata sedanji (39 zgledov; 95 %) in pretekli pogojnik (2 zgleda; 9–10).

- (9) (...) *i due battenti si aprirono senza che alcuno li avesse toccati* (EcoB¹). = *Nazadnje sta se vratnici razprli, ne da bi se ju kdo dotaknil* (EcoB^S; ISPAC).
- (10) (...) *raramente l'argomento era lasciato cadere senza che qualche esperimento fosse stato svolto davanti all'assemblea riunita* (Monti¹). = (...) [so] *trditev (...) redko spodbijali, ne da bi bili pred zbranim zborom izvedli kak eksperiment* (Monti^S; ISPAC).

Italijanski izključevalni stavčni odvisniki se večinoma nahajajo za glavnim stavkom (55 zgledov; 92 %), redkeje na vmesnem (4 zgledi) ali začetnem položaju (1 zgled). Tudi slovenski izključevalni odvisniki se večinoma (38 zgledov; 93 %) nahajajo za glavnim stavkom (9–10), pri čemer vsi razen enega sledijo izhodiščnim odvisnikom; trikrat je položaj slovenskega odvisnika vmesni (11), kar ustreza stanju v izvornikih.

- (11) *E una sera, senza che lo sollecitassi, mi confidò la storia del suo primo matrimonio* (Fallaci¹). = *Nekega večera mi je, ne da bi ga k temu spodbujala, zaupal zgodbo o svojem prvem zakonu* (Fallaci^S; ISPAC).

4.2 Izključevalni nedoločniški odvisniki

V gradivu se pojavlja 584 italijanskih nedoločniških odvisnikov, ki jih uvaja predlog *senza* 'brez' ali njegove modifikacije: 549 nedoločniških odvisnikov uvaja *senza*, 19 *ma senza* 'a brez', 7 *pur senza* in 6 *anche senza* 'tudi brez', dvakrat se pojavi *non senza* 'ne brez', enkrat *quasi senza* 'kot brez'.

V slovenskih prevodih večini italijanskih nedoločniških odvisnikov s *senza* ustrezajo izključevalni odvisniki z *ne da* (17–20; 334 zgledov; 60,8 %), ki jim sledi 44 zgledov (8 %) vezalno povezanih stavkov (12; večinoma z zanikanjem), 41 zgledov (7,5 %) zveze *brez* + rodilnik (13) in 36 zgledov (6,6 %) protivnega priredja (14). Med ustrezniciami je manj drugih prislovnih zvez oziroma prislovov (15; 23 zgledov), vključitev v nadredni (tudi samostojni) stavek (19 zgledov), po desetkrat se pojavijo izpusti in oziralni odvisniki, sedemkrat dopustni in po petkrat pogojni in posledični odvisniki. Kategorija ostalo (15 zgledov) vključuje po 4 časovne odvisnike in pridevniške zveze, po 2 namerna in vzročna odvisnika, po 1 načinovni odvisnik, deležje in citatno zvezo iz izvornika.

Med ustrezniciami italijanskih nedoločniških odvisnikov z *ma senza* se desetkrat (52,6 %) pojavijo protivno povezani stavki (16), po tri izključevalni odvisniki in vključitve v nadredni (glavni) stavek, 2 dopustna odvisnika in 1 vzročni odvisnik (v kategoriji ostalo). Italijanskim odvisnikom s *pur senza* v slovenščini ustreza 3 dopustni odvisniki, 2 protivno povezana stavka, po 1 izključevalni odvisnik in prislovna zveza; pri odvisnikih z *anche senza* se v prevodih štirikrat pojavijo dopustni odvisniki, po enkrat zveza *brez* + rodilnik in izpust; odvisnikom z *non*

senza ustrežata po 1 vezalno priredje in izpust, edini zgled italijanskega odvisnika s *quasi senza* pa je bil preveden s primerjalnim odvisnikom (*kot da*, v kategoriji ostalo; gl. tabelo 2).

slovenščina \ italijanščina	izključevalni odv.	vezalno prii.	brez + roditnik	protivno prii.	ostale priisl. zveze	nadredni stavek	izpust	oziralni odv.	dopustni odv.	pogojni odv.	posledični odv.	ostalo
senza (549)	334	44	41	36	23	19	10	10	7	5	5	15
ma senza (19)	3			10		3			2			1
pur senza (7)	1			2	1				3			
anche senza (6)			1				1		4			
non senza (2)		1				1						
quasi senza (1)												1

Tabela 2: Slovenske ustreznice italijanskih izključevalnih nedoločniških odvisnikov

- (12) *Alessandro si girò senza celare un moto di fastidio* (Manfredi^l). = *Aleksander se je obrnil in ni skrival nestrpnosti* (Manfredi^s; ISPAC).
- (13) *Anche Efeso si consegnò senza colpo ferire* (Baricco^l). = *Tudi Efez se je predal brez boja* (Baricco^s; ISPAC).
- (14) *Bussò alla porta senza ottenere risposta* (EcoB^l). = *Potrkal je na vrata, a se mu ni nihče oglasil.* (EcoB^s; ISPAC).
- (15) *Forse, senza volerlo, lo avevo offeso* (Tamaro^l). = *Morda sem ga nehote užalila* (Tamaro^s).
- (16) (...) *sperimenta ogni cosa, ma senza prestarvi attenzione* (Virno^l). = (...) *izkuša vsako stvar, vendar do nje ni pozoren* (Virno^s; ISPAC).

V italijanskih izključevalnih nedoločniških odvisnikih s *senza* ipd. se pojavljata tako sedanji (570 zgledov; 97,6 %) kot pretekli nedoločnik (14 zgledov; 2,4 %). V slovenskih izključevalnih odvisnikih se – pričakovano – pojavljata sedanji (333 zgledov; 98,5 %), zelo redko pretekli pogojnik (5 zgledov; 17–18).

- (17) *Si è messo seduto senza levarsi di dosso la coperta* (Ammaniti^l). = *Sedel je, ne da bi dvignil odejo* (Ammaniti^s; ISPAC).
- (18) (...) *gli interventi rinascimentali rompono gli assetti precedenti senza raggiungere un nuovo punto di equilibrio* (Benevolo^l). = (...) *so renesančni posegi pokvarili prejšnjo ureditev, ne da bi bili vzpostavili novo* (Benevolo^s; ISPAC).

Italijanski izključevalni nedoločniški odvisniki se večinoma nahajajo za glavnim stavkom (498 zgledov; 85,3 %), redkeje v vmesnem (53 zgledov; 9,1 %) ali začetnem položaju (33 zgledov; 5,6 %). Tudi slovenski izključevalni odvisniki se večinoma (286 zgledov; 84,6 %) nahajajo za glavnim stavkom (17–18), pri čemer jih večina (273 zgledov) sledi izhodiščnemu položaju; na vmesnem položaju je 29 odvisnikov (8,6 %), ki v 25 primerih položajno sledijo izhodiščnim zgledom (19); začetni položaj zaznamuje 23 slovenskih odvisnikov (3,9 %), enak položaj pa ima 17 izhodiščnih odvisnikov (20).

(19) (...) *e tiravano nel mucchio, senza nemmeno prendere la mira* (Manfredi¹). = (...) *in so, ne da bi sploh merili, streljali v množico* (Manfredi⁸; ISPAC).

(20) *Ho buttato giù il telefono senza rispondere* (Tamaro¹). = *Ne da bi kaj rekla, sem odvrгла slušalko* (Tamaro⁸; ISPAC).

4.3 Izključevalni deležijski odvisniki

V analizo je bilo vključenih tudi 83 primerov italijanskega deležijskega odvisnika z nikalnico *non*, ki lahko ima izključevalni pomen (izločene so bile deležijske zveze s členkom *pur* 'tudi', ki imajo dopustni ali dopustno-pogojni pomen, in povezovalcem *se* 'če', ki imajo v zvezi z nikalnico *non* izvzemalni pomen).

Slovenske ustreznice italijanskih deležijskih odvisnikov (z zanikanjem) se (predvsem po pogostosti) razlikujejo od zgornjih: med njimi namreč prevladujejo vzročni odvisniki s 25 zgledi (21; 30,1 %), ki jim sledi 11 zgledov vezalno povezanih stavkov (22; večinoma z zanikanjem; 13,2 %), 9 vključitev v nadredni (samostojni) stavek (23; 10,8 %) in 6 vzročno priredno povezanih stavkov (7,2 %). Po petkrat (6 %) se pojavijo izključevalni (24–25), oziralni in časovni odvisniki, štirikrat protivno povezani stavki, trikrat izpust, po dvakrat posledični, načinovni in pogojni odvisniki. V kategoriji ostalo (4 zgledi) se nahaja po zgled primerjalnega in dopustnega odvisnika, zveza *brez* + roditelj in prislov (gl. tabelo 3).

slovenščina \ italijanščina	vzročni odv.	vezalno prir.	nadredni stavek	vzročno prir.	izključevalni odv.	oziralni odv.	časovni odv.	protivno prir.	izpust	posledični odv.	načinovni odv.	pogojni odv.	ostalo
deležje (83)	25	11	9	6	5	5	5	4	3	2	2	2	4

Tabela 3: Slovenske ustreznice italijanskih izključevalnih deležijskih odvisnikov

- (21) *Molti caddero uccisi non riuscendo a trovare scampo all'interno della cinta* (Manfredi¹). = *Veliko jih je padlo, ker se niso pravočasno zatekli za obzidje* (Manfredi^S; ISPAC).
- (22) *(...) i quali in sua presenza si scioglievano, non lesinando premure (...)* (Tomizza¹). = *(...) ki sta postala v njeni prisotnosti prijaznejša in nista štedila s pozornostmi (...)* (Tomizza^S; ISPAC).
- (23) *"(...) Donata lo sa?" domandò non riuscendo a trattenere la curiosità* (Modignani¹). = *"(...) Donata ve?" je bila radovedna* (Modignani^S; ISPAC).

V analiziranih italijanskih deležijskih odvisnikih se v veliki večini primerov (81 zgledov; 97,6 %) pojavlja sedanje deležje (gerundij), medtem ko sta pretekli deležji zgolj 2 (2,4 %). Vseh 5 zgledov slovenskih izključevalnih odvisnikov, ki jih uvaja *ne da*, pa zaznamuje sedanji pogojniki (24–25).

Analizirani italijanski deležijski odvisniki se večinoma nahajajo za glavnim stavkom (44 zgledov; 53 %), pogosto jih zaznamuje tudi vmesni položaj (34 zgledov; 41 %), redkeje začetni (5 zgledov; 6 %). Od 5 slovenskih izključevalnih odvisnikov se 4 (80 %) nahajajo za glavnim stavkom (24), 1 (20 %) pa na vmesnem položaju (25); vseh 5 slovenskih ustreznici položajno sledi izhodiščnim odvisnikom.

- (24) *L'unico modo di prenderli sul serio era quello di correggere errori materiali (...), non rinunciando alle mie tesi di fondo (...)* (Bobbio¹). = *Edina možnost, da jih obravnavam resno, je bila v tem, da popravim dejanske napake (...), ne da bi se pri tem odrekel svojim temeljnim tezam* (Bobbio^S; ISPAC).
- (25) *(...) l'estate chiamava (...) al contatto con la natura su cui il Presel, non lesinando il denaro, aveva insistito con l'assistente per lo svago e la salute dei propri bimbi (...)* (Tomizza¹). = *(...) poletje je (...) klicalo v naravo in sam Presel je bil, ne da bi štedil z denarjem, zabičal sodelavki, naj poskrbi za razvedrilo in zdravje njegovih otrok (...)* (Tomizza^S; ISPAC).

5 Razprava in zaključek

Namen prispevka o prevajanju italijanskih izključevalnih odvisnikov v slovenščino je bil določiti in primerjati nekatere značilnosti izhodiščnih odvisnikov in njihovih prevodnih ustreznici: v prvi vrsti opisati zgradbo in pomensko-funkcijske značilnosti analiziranih izhodiščnih odvisnikov in njihovih ustreznici, samo pri izključevalnih odvisnikih v obeh jezikih pa opozoriti tudi na njihovo glagolsko obliko in položaj glede na nadredni stavek. Analiza naj bi tako dopolnila obstoječe raziskave o prevajanju medstavčnih zvez v kombinaciji s slovenščino (v prvi vrsti med italijanščino in slovenščino), hkrati pa nadgradila že obstoječo študijo o prevajanju tovrstnih odvisnikov iz bolgarščine v slovenščino.

Italijanske izključevalne odvisnike lahko – v grobem – razdelimo na tri skupine: na stavčne odvisnike, ki jih uvaja povezovalc *senza che* ‘ne da’ ipd. in zaznamuje glagolski naklon konjunktiv, na polstavčne nedoločniške odvisnike, uvedene s predlogom *senza* ‘brez’ ipd., in polstavčne deležijske odvisnike z nikalnico *non* ‘ne’.

Italijanskim izključevalnim stavčnim odvisnikom (56 zgledov) v večini primerov ustrezajo istovrstni slovenski odvisniki s povezovalcem *ne da* (71 %), ki jim sledijo vezalno (večinoma z zanikanjem; pribl. 11 %), nato protivno povezani stavki in dopustni odvisniki itn. V večini primerov se torej prevodne ustreznice pomensko približujejo izključevalnosti, prim. nikalnost, protivnost, dopustnost. Italijansko konjunktivu iz izhodiščnih odvisnikov v slovenskih izključevalnih odvisnikih ustreza pogojnik (prevladuje sedanji pogojnik). Večina (93 %) slovenskih izključevalnih odvisnikov se nahaja za glavnim stavkom, redkeje so na vmesnem ali začetnem položaju, kar se večinoma ujema s stanjem v izhodiščnih odvisnikih.

Italijanski izključevalni nedoločniški odvisniki (584 zgledov) so v večini primerov (pribl. 61 %) prevedeni s slovenskimi izključevalnimi odvisniki, sledijo jim vezalno povezani stavki (večinoma z zanikanjem; 8 %), predložne zveze *brez* + roditelj (7,5 %) in protivno povezani stavki (slabih 7 %) itn., kar ponovno kaže – pri večini ustreznic – na pomenska razmerja, sorodna izključevalnosti. V italijanskih nedoločniških odvisnikih močno prevladuje sedanji nedoločnik, v slovenskih izključevalnih odvisnikih sedanji pogojnik (primerov preteklega pogojnika je le nekaj). Tudi v tej kategoriji se večina (slabih 85 %) slovenskih izključevalnih odvisnikov nahaja za glavnim stavkom, redkeje na vmesnem ali začetnem položaju; položajno se slovenski izključevalni odvisniki večinoma ujemajo z izhodiščnimi.

Analizirani italijanski deležijski odvisniki z zanikanjem (83 zgledov), ki naj bi – potencialno (gl. Serianni in Castelvechi 1991) – imeli izključevalni pomen, se prevodno ločijo od prvih dveh kategorij, saj med njihovimi slovenskimi prevodnimi ustreznici prevladujejo vzročne (odvisniške predstavljajo dobrih 30 %, priredno povezani stavki pa dobrih 7 %), sledijo vezalno povezani stavki (z zanikanjem; dobrih 13 %) in vključitve v nadredni (tudi samostojni) stavek (slabih 11 %); izključevalni odvisniki so med ustreznici enako pogosti (6 %) kot oziralni in časovni odvisniki. Glede na prevodne razmere se izhodiščne italijanske zveze *non* + deležje verjetno tudi pomensko razlikujejo od izključevalnih odvisnikov, na kar je z njihovo vzročno interpretacijo opozorila že L. Lonzi (1991); prim. tudi pomensko »raznovrstnost« italijanskega deležja (Mikolič Južnič 2014: 34–35). V italijanskih deležijskih odvisnikih izrazito prevladuje sedanje deležje, v slovenskih izključevalnih odvisnikih pa se pojavlja zgolj sedanji pogojnik. Položajno se slovenski izključevalni odvisniki ujemajo z izhodiščnimi deležijskimi odvisniki: večinoma so za glavnim stavkom (80 %), na vmesnem položaju je le eden (20 %). Italijanski deležijski odvisniki (potencialno izključevalni) so večinoma (53 %) na končnem položaju, ki mu sledita vmesni (41 %) in začetni (le 6 %).

Če pogledamo na prevajanje italijanskih izključevalnih odvisnikov v slovenščino v celoti, lahko vidimo, da med prevodnimi ustreznicami prevladujejo slovenski izključevalni odvisniki, ki jim sledijo pomensko sorodne možnosti (ustreznice zaznamujejo zanikanje, protivnost, dopustnost ipd.), kar je podobno stanju v slovenskih prevodih bolgarskih izključevalnih odvisnikov. Izjemo predstavljajo italijanski deležijski odvisniki z zanikanjem, katerih prevladujoče slovenske ustreznice imajo vzročni pomen, kar med drugim opozarja na vprašljivo izključevalno interpretacijo italijanskih zvez. Medtem ko se v italijanskih izključevalnih odvisnikih pojavljajo konjunktiv, nedoločnik in deležje, je glagolska oblika v slovenskih izključevalnih odvisnikih izključno pogojnik (izrazito prevladuje sedanji). Večina slovenskih izključevalnih odvisnikov je na končnem položaju, čemur sledita vmesni in začetni položaj (v prevodih iz bolgarščine je začetni položaj nekoliko pogostejši od vmesnega), kar večinoma kaže na položajno prekrivanje z izhodišnimi zvezami.

Prevodna analiza je razkrila kompleksno razmerje med italijanskimi izključevalnimi odvisniki in njihovimi slovenskimi prevodnimi ustreznicami, opozorila na posamezne značilnosti slovenskih izključevalnih odvisnikov kot prevodnih ustreznic (tudi v razmerju do izhodiščnih zvez), značilnosti izključevalnih odvisnikov v neprevodni slovenščini pa ostajajo tema, ki jo je treba še raziskati.

Vir

Italijansko-slovenski vzporedni korpus ISPAC: https://www.clarin.si/noske/run.cgi/corp_info?corpname=ispac_it&struct_attr_stats=1. (Dostop 30. 10. 2023.)

Literatura

Běličová, Helena in Sedláček, Jan, 1990: *Slovanské souvětí*. Praha: Akademia.

Blum-Kulka, Shoshana, 1986: Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. House, Juliane in Blum-Kulka, Shoshana (ur.): *Interlingual and Intrecultural Communication*. Tübingen: Narr. 17–35.

Dardano, Maurizio in Trifone, Pietro, 1995: *Grammatica italiana: con nozioni di linguistica*. Bologna: Zanichelli.

Fawcett, Peter, 1997: *Translation and Language: Linguistic Theories Explained*. Manchester: St. Jerome.

Gabrovšek, Dejan in Žele, Andreja, 2019: Tipologija stavčnoočlenskih odvisnikov v slovenščini. *Slavistična revija* 67/3. 487–507.

Grošelj, Robert, 2021: Bolgarski odvisniki neuresničenega dejanja in njihove slovenske prevodne ustreznice: skladijska primerjava. *Jezikoslovni zapiski* 27/2. 67–84.

Herrity, Peter, 2000: *Slovene: A Comprehensive Grammar*. London in New York: Routledge.

Hirci, Nataša in Mikolič Južnič, Tamara, 2014: Korpusna raziskava rabe vzročnih in pojasnjevalnih povezovalcev v prevodih iz angleščine in italijanščine. Pisanski Peterlin, Agnes in Schlamberger Brezar, Mojca (ur.): *Prevodoslovno usmerjene kontrastivne študije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 150–170.

Hirci, Nataša in Mikolič Južnič, Tamara, 2015: Anything but simple?: adversative connectors between English and Slovene. Schlamberger Brezar, Mojca, Limon, David in Gruntar Jermol, Ada (ur.): *Contrastive analysis in discourse studies and translation – Analyse contrastive de discours et traduction – Kontrastive Diskursanalyse und Translation*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 84–106.

Lonzi, Lidia, 1991: Frasi subordinate al gerundio. Renzi, Lorenzo in Salvi, Giampaolo (ur.): *Grande grammatica italiana di consultazione 2*. Bologna: Il mulino. 571–592.

Mikolič Južnič, Tamara, 2014: Kontrastivni vidiki prevajanja italijanskih neosebnihih glagolskih oblik v slovenščino: korpusna analiza gerundija. Pisanski Peterlin, Agnes in Schlamberger Brezar, Mojca (ur.): *Prevodoslovno usmerjene kontrastivne študije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 32–49.

Mikolič Južnič, Tamara, 2017: *Nominalizacija: korpusni pristop h kontrastivnim in prevodoslovnim vprašanjem*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Pisanski Peterlin, Agnes, 2015: Sentence-initial adversative connectives in Slovene-English translation of academic discourse: A corpus study. Schlamberger Brezar, Mojca, Limon, David in Gruntar Jermol, Ada (ur.): *Contrastive analysis in discourse studies and translation – Analyse contrastive de discours et traduction – Kontrastive Diskursanalyse und Translation*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 68–82.

Pogorelec, Breda, 2021: *Veznik v slovenščini*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU; Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Prandi, Michele in De Santis, Cristiana, 2019: *Manuale di linguistica e di grammatica italiana*. Torino: UTET.

Schlamberger Brezar, Mojca, 2017: Exploration des corpus littéraires à des fins linguistiques et traductionnelles: exemple du connecteur ‘mais’ en français et de ses variantes traductionnelles en slovène. *Intralinea online translation journal*, Special Issue: Corpora and Literary Translation. <http://www.intralinea.org/specials/article/2259>. (Dostop 30. 10. 2023.)

Serianni, Luca in Castelvocchi, Alberto, 1991: *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua letteraria*. Torino: UTET.

Skubic, Andrej, 1999: Ogled kohezijske vloge slovenskega členka. *Slavistična revija* 47/2. 211–238.

Skytte, Gunver, Salvi, Giampaolo in Manzini, Maria Rita, 1991: Frasi subordinate all’infinito. Renzi, Lorenzo in Salvi, Giampaolo (ur.): *Grande grammatica italiana di consultazione 2*. Bologna: Il mulino. 483–569.

Šumrada, Simona, 2009: Eksplicitacija v prevodih političnih govorov. *Jezik in slovstvo* 54/6. 17–35.

Toporišič, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Žele, Andreja, 2013: *Slovenska besedilna skladnja z jezikovnosistemskega vidika: temeljni pojmi*. Ljubljana: Samozaložba.